

RABI MOŠE CHAJIM LUZZATTO: DERECH HA-ŠEM¹ – KAPITOLA PRVNÍ – O STVOŘITELI, JMÉNO JEHO BUDIŽ POŽEHNÁNO²

MARKÉTA HOLUBOVÁ

HUSITSKÁ THEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY OF CHARLES UNIVERSITY
marketa.holubova@htf.cuni.cz

**RABBI MOSHE HAYIM LUZZATTO: THE WAY OF THE LORD – CHAPTER ONE – THE CREATOR, BLESSED
BE HIS NAME**

Abstract:

This article is another part of the series focused on the life and works of Rabbi Moshe Hayim Luzzatto (1707—1746; has been known under the acronym RaMHaL), one of the greatest Jewish thinkers. This part brings the translation of Chapter One (focused on God's Existence, truth and boundaries of human cognitive process) from Luzzatto's religious philosophical treatise *Derekh Ha-Shem* (i.e. *The Way of The Lord*; usually translated as *The Way of God*). The author of the translation tries to clarify RaMHaL's way of thinking (via commentary as well as a system of comprehensive and detailed footnotes which takes into account the religious, philosophic, and historic context of Rabbi Moshe Hayim Luzzatto's specific approach).

Keywords: Judaism; Moshe Hayim Luzzatto; Knowledge; Philosophy; Kabbalah

THEOLOGICAL REVIEW, Vol. 92, 2021, No. 2, Number of Article 5, p. 201 – 218.

DOI: 10.14712/12117617.92.2.5

- ¹ Základní informace k nelehkému životu a obdivuhodnému dílu tohoto všestranného učenice viz např. v DAN, Joseph – HANSEL, Joelle. *Luzzatto, Moses Hayyim*. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). *Encyclopaedia Judaica. Second Edition. Vol. 13*. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 0-02-865941-4, s. 281–286. Moše Chajim Luzzatto dokončil *Derech Ha-Šem* roku 1743 při svém pobytu v Amsterdamu. Blíže viz GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Mekubal be-lev ha-se'ara: Rabi Moše Chajim Luzzatto*. Tel Aviv: Universitat Tel Aviv, 2014. ISBN 978-965-7241-62-2. Perek he: Tkufat Amsterdam, s. 229–270. Ibidem. Kitvej RaMCHaL – Rešima chronologit, s. 349–351. Pro účely tohoto překladu užívám vydání Moshe Ch. *Derech Ha-Šem. The Way of God*. New York: Feldheim Publishers, 1997. ISBN 0-87306-338-4. Rovněž pak text volně přístupný na Sefaria: https://www.sefaria.org/Derech_Hashem?lang=bi. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-03-04]. Ohledně hebrejského názvu spisu srov. Gn 18:19; Iz 40:3. Viz též HOLUBOVÁ, Markéta. *Rabi Moše Chajim Luzzatto: Derech Ha-Šem – Úvod*. Theologická revue, 2020, sv. 91, č. 3, ISSN 1211-7617, s. 329–347.
- ² Většina edic *Derech Ha-Šem* před tímto názvem uvádí rovněž: *Chelek I. Al jesodot ha-meci'ut*; tedy: „Část 1. – O základech existence“. Srov. např. vydání Moshe Ch. *Derech Ha-Šem. The Way of God*. New York: Feldheim Publishers, 1997. ISBN 0-87306-338-4, s. 29.

1. Každý člověk³ ze [společenství] Izraele musí⁴ věřit a znát, že existuje⁵ Prvotní Bytost,⁶ předvěká⁷ a věčná a [právě] ona dala vzniknout a [stále] dává vzniknout všemu, co jest.⁸ A touto [Prvotní Bytostí] je Bůh (budiž pochválen).
2. Dále je zapotřebí, aby [každý Žid] seznal, že výlučně tato Bytost, [tedy Bůh], Jeho Jméno budiž pozhánáno, opravdu chápe⁹ Své vlastní Bytí – mimo Něj, [tedy Boha], vůbec nikdo [Boží Bytí nechápe]. Pouze toto je [nám] o Něm známo: Že je dokonalým Bytím, dokonalým všemi způsoby¹⁰ dokonalosti

³ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejské substantivum *iš*, značící: „muž“, ale také „člověk“. Sousední *iš mi-Jisra'el* zdůrazňuje, že konkrétní jedinec je členem židovského společenství. Pokud bychom trvali na překladu „muž“, nesmírně zajímavé úvahy v souvislosti s pojetím maskulinity, náboženským poznáním (a zejména fungováním paměti) nabízí WOLFSON, Elliot R. *Re/membering The Covenant: Memory, Forgetfulness, and The Construction of History in The Zohar*. In CARLEBACH, Elisheva – EFRON, John M. – MYERS, David N. (eds.) *Jewish History and Jewish Memory: Essays in Honor of Yosef Hayim Yerushalmi*. Hanover and London: Brandeis University Press / University Press of New England, 1998. ISBN 0-87451-871-7, s. 214–246.

⁴ RaMCHaL užívá hebrejského sousloví *carich še*; to lze rovněž překládat jako: „je nutné“, „je třeba, aby“, „je zapotřebí, aby“ atp. Viz též další běh textu.

⁵ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *še ješ šam*; doslova tedy: „že tam je“, „že tam existuje“ atp. Zajímavá situace by nastala, kdybychom zvolili vokalizaci *šem*, tzn. „jméno“. Srov. např. IDEL, Moshe. *Defining Kabbalah: The Kabbalah of the Divine Names*. In HERRERA, Robert A. (ed.) *Mystics of the Book: Themes, Topics and Typologies*. New York: Peter Lang, 1993. ISBN 978-0820420073, s. 97–122.

⁶ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *macuj*; tento může mj. značit: „bytí“, „existence“, „jsoucnost“ atd. Rozlišování mezi výše uvedenými termíny (totiž „bytí“, „bytost“, „existence“, „jsoucnost“) může být někdy obtížné (ba ošemetné) neboť překlad může být „kontaminován“ osobním světovým názorem překladatele (což je vrcholně nežádoucí) a dále: Naše předporozumění může být ovlivněno např. povědomím o filosofii Martina Heideggera a dalších představitelů fenomenologické filosofie, jakož i filosofů existence. Předpokládáme, že RaMCHaLův obzor je naznačen především RaMBaMem, Avicenou, případně některými křesťanskými patristickými a scholastickými učenými. V žádném případě však v tomto konkrétním bodu nedohlédneme hloubku Luzzattova uvažování. V daném kontextu otázka překladu výrazu *macuj* [tzn. Bytost (případně bytost?), Existence (nebo existence?) atp.] nicméně mj. otevírá problematiku, zda je Ejn Sof osobní, či nikoliv atd. RaMCHaL zřejmě nechápe Ejn Sof jako neosobní, ale spíše transpersonální Bytí, které se může jevit i jako osobní. Srov. WOLFSON, Elliot R. *Retroactive Not Yet: Linear Circularity and Kabbalistic Temporality*. In OGREN, Brian (ed.) *Time and Eternity in Jewish Mysticism: That Which is Before and That Which is After*. Leiden / Boston: Koninklijke Brill, 2015. ISBN 978-90-04-29030-3, s. 15–50. Viz též další běh textu. Užitečná jest i etymologie samotného slova „existence“. Viz HARPER, Douglas R. *Existence*. In HARPER, Douglas R. *Online Etymology Dictionary*. Ostatní údaje neuvedeny. <https://www.etymonline.com/search?q=existence>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-02-02]. Srov. níže.

⁷ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *kadmon*. V daném kontextu dále přichází v úvahu překlad: „prapůvodní“, „primordiální“ atp.

⁸ RaMCHaL užívá hebrejského sousloví *nimca be-meci'ut*; doslovněji tedy: „co existuje“, „co se nachází v [procesu] existence“ atp. Srov. výše.

⁹ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *mušget*, odvozený od slovesného kořene *nun-sin-gimel*, primárně značícího „dosáhnout“, „pochopit“, „pochytit“, „zachytit“ atd. K důležitosti a výskytu uvedeného slovesného kořene v díle RaMCHaLově viz též dále.

¹⁰ Autor užívá hebrejského sousloví *be-chol minej šlemut*. Opětovně se ukazuje, jak zásadní postavení má v RaMCHaLově diskurzu polyvalentní slovesný kořen *šin-lamed-mem*, nejčastěji odkazující k integritě, celistvosti, úplnosti, završení, dokonalosti atp. Viz též další běh textu. Srov. GARB, Jonathan. *The Circle of*

a nenachází se v Něm nižádného nedostatku. Nicméně tyto záležitosti¹¹ jsme poznali díky tradici¹² [přijaté] od našich praotců¹³ a od proroků a pochytil¹⁴ je celý Izrael, když [byli Židé] sešikováni¹⁵ u hory Sinaj a jasně porozuměli¹⁶ jejich pravdivosti. A učili je, [totiž tyto záležitosti], své potomky – generace za generací – až po dnešek,¹⁷ neboť tak jim přikázal Moše rabejnu (mír s ním)¹⁸ z úst [Boží] Moci:¹⁹ „... abys nezapomněl na věci, které viděly tvé oči, [aby

Moshe Hayyim Luzzatto in Its Eighteenth-Century Context. Eighteenth-Century Studies, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202.

- ¹¹ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *dvarim* (substantivum pl. m.); značí mj. „slova“, „věci“, „záležitosti“, „fenomény“ atp.
- ¹² Autor upotřebil hebrejské sousloví *be-kabala*; přičemž substantivum *kabala* primárně značí přijímanou, nebo přejímanou tradici a zdaleka nemusí mít konotace esoterní. Srov. níže. Srov. však i názor odlišný; viz např. IDEL, Moshe. *Defining Kabbalah: The Kabbalah of the Divine Names*. In HERRERA, Robert A. (ed.) *Mystics of the Book: Themes, Topics and Typologies*. New York: Peter Lang, 1993. ISBN 978-0820420073, s. 97–122.
- ¹³ Autor užívá hebrejského výrazu *ha-avot*.
- ¹⁴ V textu se vyskytuje hebrejský sufigovaný výraz *hisigum*, odvozený od slovesného kořene *nun-sin-gimel*, primárně značího „dosáhnout“, „pochopit“, „zachytit“ atd. K důležitosti a výskytu uvedeného slovesného kořene v díle RaMCHaLově viz též dále.
- ¹⁵ Autor užívá hebrejského sousloví *be-ma'amad* (slovesný kořen *ajin-mem-dalet* souvisí se stáním atp.); výraz *ma'amad* má rovněž konotace obětní a liturgické; velmi výrazný je nexus s pospolitostí a souročenstvím. Srov. např. TABORY, Joseph. *Ma'amadot: A Second-Temple Non-Temple Liturgy*. In CHAZON, Esther G. – CLEMENTS, Ruth – PINNICK, Avital (eds.) *Liturgical Perspectives: Prayer and Poetry in Light of the Dead Sea Scrolls*. Leiden – Boston: Brill, 2003. ISBN 978-90-04-12162-1, s. 235–261.
- ¹⁶ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *amdu al*. Slovesný kořen *ajin-mem-dalet* primárně značí „stání“ atp. (respektive obrat *amdu al*) lze překládat i výše uvedeným způsobem. Srov. např. JASTROW, Marcus. *Sefer milim DICTIONARY of the Targumim, Talmud Babli, Yerushalmi and Midrashic Literature. with an Index of Scriptural Quotations. volume I and volume II*. New York: The Judaica Press, 1971. ISBN 0-910818-05-3, s. 1086.
- ¹⁷ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *ka-jom ha-ze*, jež doslovně značí: „jako tohoto dne“ atp.; tedy: jako by se zjevení dělo právě dnes. Tento moment zpřítomňování židovské historie sacra je velmi důležitý pro pochopení židovského pojetí tradice. Dále např. JT Pes. 10:4, 37d; Mechilta 18; *Hagada šel Pesach*. Magid, Srov. např. *Nová pražská pesachová Hagada*. Přeložil Sidon, Efraim K. Praha: Sefer, 1996. ISBN 80-85924-08-0, s. 24–27.
- ¹⁸ Autor užívá hebrejského sousloví *alav ha-šalom*; doslova tedy: „mír na něj“, „pokoj na něj“ atp. Ke vzniku tohoto rčení (respektive čestného titulu významného zesnulého) srov. např. BROYDE, Michael J. *Is the Epitaph Acronym Ayin—He an Abbreviation of Eved Ha-Shem or Alav Ha-Shalom? Acronyms and Their Expansion in Jewish Law Texts*. In BUCHMAN, Asher B. (ed.) *Hakirah: The Flatbush Journal of Jewish Law and Thought*. Volume 3. New York: Hakirah, 2006. ISBN 0276-1114, s. 117–132.
- ¹⁹ V textu je užito hebrejského sousloví *mi-pi Ha-Gvura*. Srov. Mak. 24a; viz též Sanh. 99a; Ex r. 50:2 aj. Dále RaMBaMovo vyjádření v BEN MAJMON, Moše. *Hakdamat Ha-RaMBam le-perek „Chelek“*. Mahadurat internet arucha bi-dej Jehuda Aj'zenberg, 2004. Ostatní údaje neuvedeny. Přístupné z <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/rambam/hakdamat-2.htm#5>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-02-02]. V neposlední řadě viz LUZZATTO, Moše Ch. *Sefer Razin genizin*. Jerušalajim: Bejt midrašo šel rabejnu Ha-RaMCHaL, 1991. ISBN neuvedeno, s. 179. K problematice výrazu „ústa“ (hebrejsky: *pe*; status constructus sg. m. *pi*) v některých spisech RaMCHaLových viz WOLFSON, Elliot R. *Tiqqun ha-Shekhinah: Redemption and the Overcoming of Gender Dimorphism in the Messianic Kabbalah of Moses Hayyim*

nevymizely z tvého srdce po všechny dny tvého života.] Oznam je tvým synům a synům tvých synů.“ (Dt 4:9)²⁰

Věru, všechny tyto koncepty²¹ se nám potvrzují dokonce i z hlediska probádání poučných příkladů;²² jakož i diskuse,²³ že je tomu tak – [vše je možné] díky²⁴ [stvořeným] entitám²⁵ a jejich poznávání, ²⁶ [tedy posuzování], toho, co vidíme

Luzzatto. *History of Religions*, 1997, vol. 36, no. 4. ISSN 0018-2710, s. 289–332. Ohledně „úst Gvury“ jakožto symbolu vztahujícímu se Božímu pleromatu, respektive k sefirotickému uspořádání srov. GILLER, Pinchas. *Shalom Shar'abi and the Kabbalists of Beit El*. Oxford: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-532880-6, s. 138–139. Dále viz WOLFSON, Elliot R. *Circle in the Square. Studies in the Use of Gender in Kabbalistic Symbolism*. Albany: State University of New York Press, 1995. ISBN 0-7914-2406-5. Chapter 1. Female Imaging of the Torah: From Literary Metaphor to Religious Symbol, s. 1–28. Srov. např. Ž 29:7, jakož i Zoh. 1:21b–22a, 236b; Midraš Tehilim 90:5 aj.

²⁰ V Českém ekumenickém překladu zní verš Dt 4:9 následovně: „Jenom si dej pozor a velice se střež zapomenout na věci, které jsi viděl na vlastní oči, aby nevymizely z tvého srdce po všechny dny tvého života. Seznam s nimi své syny i vnuky.“ Vzhledem k přítomnosti hebrejského výrazu *pen*, jsem se rozhodla pro lehce odlišný překlad jeho RaMCHaLem citovaných pasáží.

²¹ Autor užívá výrazu *ha-injanim*. Polyvalentní hebrejské substantivum *injan* lze dále překládat mj. jako: „záležitost“, „věc“, „objekt“, „pojem“, „zájem“, „případ“, „odpověď“, „dílo“, „souvztažnost“, „problematika“, „fenomén“, „podstata“ atp. Srov. výše. Viz též běh dalšího textu.

²² V textu se vyskytuje hebrejský polyvalentní výraz *moftim*, který lze mj. dále překládat jako: „divy“, „znamenání“, „zázraky“ atp. Srov. též níže.

²³ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *vikuaach*. Zůstává otázkou, zda (a nakolik) souvisí „disputace“, „diskuse“, „debata“, ba „polemika“, či „spor“ a „nesouhlas“ atp. s výše zmíněnými „poučnými podivuhodnými příklady“ a zda tato exempla mohou sloužit jako důkazy Boží existence. Srov. GARB, Jonathan. *Clocks and Gardens: Turmoil and Order in Modern Kabbalah*. Politics, Religion & Ideology, 2017, vol. 18, Issue 1. ISSN 2156-7689, s. 91–93. Jakož i HOLUBOVÁ, Markéta. *Rabi Moše Chajim Luzzatto aneb Orloj v zahradě (harmonie, systém a zdánlivý chaos)*. Theologická revue, 2018, sv. 89, č. 3, ISSN 1211-7617, s. 281–310. Srov. též dále.

²⁴ V textu je užito hebrejského sousloví *mi-koach*. Ohledně důležitosti výrazu *koach* (ať již ve významu: „síla“, „moc“ nebo „úsilí“ atp.) pro RaMCHaL a členy jeho paduánského mystického bratrstva viz GARB, Jonathan. *The Circle of Moshe Hayyim Luzzatto in Its Eighteenth-Century Context*. Eighteenth-Century Studies, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202. GARB, Jonathan. *The Modernization of Kabbalah: A Case Study*. Modern Judaism, 2010, vol. 30, no. 1. ISSN 0276-1114, s. 1–22. GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Model ha-politi ba-kabala ha-modernit: Ijun be-kitvej RaMCHaL u-sevivato ha-ra'ajonit*. In BRA'UN, Benjamin – ŠTERN, Jedidja (eds.). *Al da'at ha-kahal: Dat u-folitika ba-hagut ha-jehudit. Sefer ha-joel li-chevod profesor Avi'ezer Ravicki*. Jerušalajim: Ha-Machon Ha-Jisra'eli le-demokratija, 2012. ISBN 9655191052, s. 533–566.

²⁵ V textu je užito polyvalentního hebrejského výrazu *ha-nimca'ot*.

²⁶ Autor užívá hebrejského sufigovaného výrazu *masigejhem*, odvozeného od slovesného kořene *nun-sin-gimel*, primárně značícího „dosáhnout“, „pochopit“, „podchytit“ atd. (překlad uvedený v hlavním textu v hranatých závorkách je však rovněž správný). RaMCHaL volí slova od tohoto kořene odvozená poměrně často, a to i v souvislosti se svými extatickými sklony. Srov. Luzzattovo pojetí *dvekut* v Derech Ha-Šem 3:4:4. Blíže např. TISHBY, Isaiah. *Messianic Mysticism. Moses Hayim Luzzatto and the Padua School*. Oxford/Portland: The Littman Library of Jewish Civilization, 2008. ISBN 978-1-874774-09-9. Chapter One. A Collection of Kabbalistic Works from the Unpublished Manuscripts of Rabbi Moses Hayim Luzzatto: MS Oxford 2593, s. 1–113 (zvláště s. 7–11) aj. Rovněž tak bychom v případě RaMCHaL měli brát v potaz „eschatologii vědomí“, podobně jako u Avrahama Abulafii. Srov. SAGERMAN, Robert. *The Serpent Kills Or The Serpent Gives Life: The Kabbalist Abraham Abulafia's Response to Christianity*. Leiden: Koninklijke Brill, 2011. ISBN 978-

našimi zraky prostřednictvím fyziky,²⁷ geometrie,²⁸ astronomie²⁹ a ostatních věd,³⁰ z nichž mohou být přejata spolehlivá³¹ prolegomena,³² ze kterých může být vyvo-

90-04-19446-5, s. 3–24. Nicméně v tomto konkrétním případě uvedený slovesný kořen zmíněný extaticky náboj nenese. I když samozřejmě zůstává otázkou, nakolik je „eschatologie vědomí“ nerozborně spjata s pravým poznáním. Srov. Maimonidovu předmluvu k Perek Chelek. Blíže BEN MAJMON, Moše. *Hakdamat Ha-RaMBam le-perek „Chelek“*. Mahadurat internet arucha bi-dej Jehuda Aj'zenberg, 2004. Ostatní údaje neuvedeny. Přístupné z <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/rambam/hakdamat-2.htm#5>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-02-02].

²⁷ Autor užívá hebrejského sousloví *chochmat ha-teva* (srov. níže), jehož poněkud doslovnější překlad značí: „přírodní věda“, „nauka o přírodě“ atp. Vzhledem k faktu, že se v dalším textu vyskytuje astronomie (jakkoliv záleží na interpretaci užitého hebrejského výrazu – viz níže), která patří mezi přírodní vědy, rozhodla jsem se pro překlad uvedený v hlavním textu.

²⁸ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *ha-handasa*, který zvláště v modernějších vrstvách jazyka značí: „strojírenství“, „inženýrství“, „technika“ atp. Jakkoliv se mi překlad zvolený v hlavním textu jeví adekvátní, nesmíme zapomínat ani na RaMChALovu zálibu v soudobých technických vynálezech atp. Srov. LUZZATTO, Moshe Ch. *Da'ath tevunoth. The Knowing Heart. the philosophy of God's oneness*. Jerusalem / New York: Feldheim Publishers, 1982. ISBN 0-87306-194-2, s. 168–169, 189–202. aj. Srov. též GARB, Jonathan. *Clocks and Gardens: Turmoil and Order in Modern Kabbalah*. Politics, Religion & Ideology, 2017, vol. 18, Issue 1. ISSN 2156-7689, s. 91–93. GARB, Jonathan. *Yearnings of the Soul: Psychological Thought in Modern Kabbalah*. Chicago: The University Of Chicago Press, 2015. ISBN 978-0-226-29580-0. One. The Return of the Soul: Psychology and Modern Kabbalah, s. 1–21. Ibidem. Four. National Psychology, s. 78–103. V každém případě zůstává otázkou, zda a nakolik souvisí *handasa* s Luzzattem hojně užívaným termínem *hanhaga*, který v RaMChALově specifickém pojetí odkazuje k „uspořádání“, „řádu“, „systému“, „[Božimu] řízení“ atp. Srov. IDEL, Moshe. *Some Concepts of Time and History in Kabbalah*. In CARLEBACH, Elisheva – EFRON, John M. – MYERS, David N. (eds.) *Jewish History and Jewish Memory: Essays in Honor of Yosef Hayim Yerushalmi*. Hanover and London: Brandeis University Press / University Press of New England, 1998. ISBN 0-87451-871-7, s. 153–188. Srov. GARB, Jonathan. *The Modernization of Kabbalah: A Case Study*. Modern Judaism, 2010, vol. 30, no. 1. ISSN 0276-1114, s. 1–22, jakož i GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Mekubal*. Perek dalet: Bejn Italiya la-Amsterdam: 'Sod ha-hanhaga', s. 172–228. Dále GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Model ha-politi ba-kabala ha-modernit: Ljun be-kitvej RaMChAL u-sevivato ha-ra'ajonit*. In BRA'UN, Benjamin – ŠTERN, Jedidja (eds.). *Al da'at ha-kahal: Dat u-folitika ba-hagut ha-jehudit. Sefer ha-jovel li-chevod profesor Avi'ezer Ravicki*. Jerušalajim: Ha-Machon Ha-Jisra'eli le-demokratija, 2012. ISBN 9655191052, s. 533–566.

²⁹ Autor užívá hebrejského výrazu *ha-tchuna*, jež se obvykle překládá jako: „kvalita“, „jakost“, „náležitost“, „charakter“, „vlastnost“, „atribut“, „rás“, „rys“, „příprava“ atp. Ve starších vrstvách jazyka však značí astronomii atp.

³⁰ Autor užívá hebrejského výrazu *ha-chochmot* (pl. f.); doslova tedy: „moudrosti“, „učenosti“ atp. V RaMChALově pojetí je každý projev moudrosti (včetně vědy) manifestací Boží moudrosti (respektive sefiry *Chochma*). Srov. např. GARB, Jonathan. *The Circle of Moshe Hayyim Luzzatto in Its Eighteenth-Century Context*. Eighteenth-Century Studies, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202.

³¹ Hebrejský výraz *amitjot* (pl. f.) je odvozen od slova *emet* (tzn. pravda, spolehlivost, neochvějnost atp.), respektive od slovesného kořene *alef-mem-nun*. Ohledně výskytu a důležitosti výrazů souvisejících s pojmem *emet* a s výše zmíněným slovesným kořenem v díle RaMChALově viz dále.

³² V textu se vyskytuje hebrejský výraz *hakdamot*; tzn.: „úvody“, „předmluvy“ atp. Domnívám se, že i zvolený překlad „prolegomena“ je v tomto kontextu přípustný. Vzhledem ke slovesnému kořeni *kof-dalet-mem* by snad bylo možné akceptovat překlad jako: „premisy“, „předpoklady“ atp. Srov. též běh dalšího textu.

zeno³³ vysvětlení³⁴ těchto pravdivých konceptů. Věru, tím, [totož pozorováním, posuzováním a porovnáváním s vědeckými poznatky], se však nebudeme [přilíši] dlouho zabývat, toliko nabídneme pravdivá prolegomena³⁵ a zevrubně uspořádáme záležitosti³⁶ (v souladu s tradicí,³⁷ již máme našich rukách,³⁸ a která je v našem

³³ RaMCHaL užívá hebrejského výrazu *jivaled*, odvozeného od slovesného kořene *jod-lamed-dalet*, jenž má význam: „rodit“, „plodit“, „produkovat“ atp. Pro překlad „vyvozeno“ jsem se rozhodla u vědomí jisté myšlenkové spřízněnosti Luzzattovy s Mikulášem Kusánským. Srov. např. WATTS MOFFITT, Pauline. Nicolaus Cusanus: A Fifteenth-Century Vision of Man. Leiden: E. J. Brill, 1982. ISBN 90-04-06581-4. Chapter Two. Ut nocticoraci solem videre attemptanti: The Methaphysical Foundations of Cusanus' Vision of Man, s. 33–86. Ibidem. Chapter Three. Mens imago Dei: The Conjectural Art and the Dignity of Man, s. 87–116. Ibidem. Chapter Four. Sapientia clamat in plateis: Lay Wisdom and Artisan Creativity, s. 117–152. Nesmíme však zapomínat ani na tradiční židovské vlivy; jednak můžeme opětovně vystopovat impakt Sefer Zohar, potažmo luriánské kabaly, jednak vliv Maimonidův. Srov. např. Zoh. 1:65b; 2:90a, 2:204a–b; 3:290a aj. K problematice luriánských theogonických konceptů viz např. MAGID, Shaul. From Metaphysic to Midrash. Myth, History, and the Interpretation of Scripture in Lurianic Kabbala. Bloomington: Indiana University Press, 2008. ISBN 978-0-253-35088-6. The Lurianic Myth. A Playbill, s. 16–33. Ohledně impaktu Maimonidova viz BEN MAJMON, Moše. More ha-nevuchim. Targum le-ivrit Josef Ka'fich. Jerušalajim: Mosad ha-rav Kuk, 1977. Ostatní údaje neuvedeny. Chelek ri'šon. Perek 7. Da'at Limudej jahadut ve-ruach. <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/more/a4-2.htm#4>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-02-02], jakož i text RaMCHaLova spisu Da'at tvunot a tamní citace Průvodce tápajících. Blíže LUZZATTO, Moshe Ch. Da'ath tevunoth. The Knowing Heart. the philosophy of God's oneness. Jerusalem / New York: Feldheim Publishers, 1982. ISBN 0-87306-194-2, s. 220–221. Srov. např. některé pasáže dalších Luzzattových spisů. Konkrétně např. Kla'ch pitchej Chochma, Petach 86 aj. Srov. též HOLUBOVÁ, Markéta. Rabi Moše Chajim Luzzatto: Derech Ha-Šem – Úvod. Theologická revue, 2020, sv. 91, č. 3, ISSN 1211-7617, s. 329–347. *Luzzatto: Derech Ha-Šem – Úvod*. Theologická revue, 2020, sv. 91, č. 3, ISSN 1211-7617, s. 329–347.

³⁴ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *berur*, který lze dále překládat např. jako: „objasnění“, „pročištění“, „zkoumání“, „bádání“, „šetření“, „pátrání“ atp. Slovesný kořen *bejt-reš-reš* však rovněž souvisí mj. s jistotou, ujištěním, či explicitností.

³⁵ Srov. výše.

³⁶ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *ha-dvarim*. Srov. výše.

³⁷ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *ha-masoret*, značící předávanou tradici. Srov. výskyt slova *kabala* (majícího primárně význam tradice přijímané) výše. Viz též HEGER, Paul. *The Pluralistic Halakhah: Legal Innovations in the Late Second Commonwealth and Rabbinic Periods*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2003. ISBN 3-11-017636-X, s. 78–80.

³⁸ Hebrejské sousloví *be-jadejnu* lze chápat rovněž jako: „mít dispozici“ atp. Srov. též Dt 30:12; Ber. 8a; BM 59a-b aj. Viz také úvod ke každé kapitole mišnického traktátu *Avot* (např. Miš. Avot 1:1). Srov. však i GARB, Jonathan. The Circle of Moshe Hayyim Luzzatto in Its Eighteenth-Century Context. *Eighteenth-Century Studies*, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202. *Studies*, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202.

národě³⁹ proslulá).⁴⁰

3. Dále je [rovněž] zapotřebí, aby [každý Žid] seznal, že tato existence,⁴¹ [totiž existence Boha] (Jeho Jméno budiž požehnáno), ano, [Hospodinova] existence,⁴² jest existencí nutnou,⁴³ takže naprosto není možné, aby absentovala.⁴⁴
4. A dále je zapotřebí, aby [každý Žid] seznal, že Jeho existence, [totiž existence Boha], (Jméno Jeho budiž požehnáno) nezávisí vůbec na ničem jiném,⁴⁵ leč [Hospodin] je ze Své podstaty⁴⁶ nutností [pro ostatní] existenci.⁴⁷

³⁹ Moše Chajim Luzzatto užívá hebrejský sufigovaný výraz *umatenu*, značící primárně: „náš národ“, případně „náš lid“. V této souvislosti je třeba znovu připomenout RaMCHaLovu důležitost pro formování novodobé židovské mystiky národa. Vliv jeho uvažování můžeme vyzorovat i v dílech rabího Avrahama Jicchaka Ha-Kohena Kooka (1865–1935). Blíže viz GARB, Jonathan. *Yearnings of the Soul: Psychological Thought in Modern Kabbalah*. Chicago: The University Of Chicago Press, 2015. ISBN 978-0-226-29580-0. Four. National Psychology, s. 78–103. Srov. GARB, Jonathan. *The Chosen Will Become Herds: Studies in Twentieth Century Kabbalah*. New Haven: Yale University Press, 2009. ISBN 978-0-300-12394-4. 3. The Concept of Power in National Mysticism, s. 37–51.

⁴⁰ Tzn. Monoteismus ukotvený v Tóře Písemné i Ústní. srov. např. text Šm'a Jisra'el () jakožto židovské vyznání víry, případně Třináct článků víry dle RaMBaMa (viz např. DANIN, Danon. *Portals of Faith. An essential, in-depth guide to The Thirteen Principles of Faith, based of rabbinical sources from the Rishonim down to the present day*. New York: Feldheim Publishers, 2002. ISBN 1-58330-588-2, s. 384–410). atp. Zmíněné texty jsou součástí každodenní liturgie, a tudíž i modlitebních knih. Viz např. TAL, Šlomo. *Sidur Rinat Jisra'el. Nosach Aškenaz*. Mahadura revit'it metukenet. Jerušalajim / Tel Aviv: Morešet, 1983. ISBN neuvedeno. Ša'ar ha-boker. Šacharit le-chol. Šloša asar ikarim, s. 112–113. Dále např. Ibidem. Ša'ar ha-boker. Šacharit le-chol. Pesukej de-zimra, s. 43–57 (konkrétně s. 54).

⁴¹ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *ha-macuj*. Srov. výše.

⁴² V textu je užito hebrejské sousloví *hine meci'uto*.

⁴³ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *muchrach*. Koncept nutné existence úzce související mj. s důkazy existence Boží (srov. výše) jest formulován v plátónské, aristotelské i novoplatónské filosofii; tudíž jsme s ním konfrontováni i v muslimské, židovské a křesťanské filosofii a teologii. Je velmi pravděpodobné, že rabi Luzzatto se v tomto případě opírá především o Maimonida. Srov. např. BEN MAJMON, Moše. *More ha-nevuchim*. Targum le-ivrit Josef Ka'fich. Jerušalajim: Mosad ha-rav Kuk, 1977. Ostatní údaje neuvedeny. Chelek ri'šon. Perek 57. Da'at Limudej jahadut ve-ruach. <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/more/a16-2.htm#1>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-02-02].

⁴⁴ Autor užívá hebrejského sousloví *he'adro klal*. Lze samozřejmě uvažovat o odlišném způsobu překladu; např.: „aby čehokoliv postrádala“ atp. Srov. GARB, Jonathan. *Perfection and Lack in Religion: A Comparative View*. Images of Perfection: An Interdisciplinary Conference in the Study of Religion Mandel Scholion Interdisciplinary Center in the Humanities and Jewish Studies /The Martin Buber Society of Fellows, Hebrew University. January 5, 2015. Příspěvek byl volně stažen z dnes již zřejmě neexistující internetové adresy http://www.academia.edu/10051862/Perfection_and_Lack_in_Religion_A_Comparative_View. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-07-07]. Srov. však pozvánku uloženou na <https://jewishphilosophyplace.files.wordpress.com/2014/12/perfection.jpg>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-07-07].

⁴⁵ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *ejno taluj be-zulato klal*.

⁴⁶ RaMCHaL užívá hebrejského sousloví *me-acmo*. Můžeme uvažovat i o jiných způsobech překladu; např.: „Sám o Sobě“, „Sám od Sebe“ atp.

⁴⁷ V textu je užito hebrejského sousloví *muchrach ha-meci'ut*. Srov. výše. Domnívám se, že tato formulace značí, že Boží existence je nutná pro existenci veškerých stvoření. Pokud jsme obeznámeni s tradičním židovským diskursem, je vhodné ptát se dále, a totiž: Nakolik uvedená formulace souvisí s meta-etikou;

5. A také je zapotřebí, aby [každý Žid] seznal, že Jeho existence, [totiž existence Boha], (Jméno Jeho budiž požehnáno) jest existencí jednoduchou,⁴⁸ bez jakékoli složitosti⁴⁹ a mnohosti. A jednoduchým způsobem⁵⁰ v Něm existují, [totiž v Hospodinu], úplně všechny [typy] dokonalosti.⁵¹ Výklad [je následující]: Hle,

byť se tzv. teorie Božích přikázání vyskytuje v židovském myšlení v modifikovaných podobách, respektive židovství jakožto orthopraktické náboženství ve svých úvahách většinou neodděluje halachu a racio – viz např. KAVKA, Martin – RASHKOVER, Randi. *A Jewish Modified Divine Command Theory*. The Journal of Religious Ethics, 2004, vol. 32, no. 2. ISSN 0384-9694, s. 387–414; srov. podnětné pojednání SZTUDEN, Alex. *Judaism and the Euthyphro Dilemma: Towards A New Approach*. Theologica: An International Journal for Philosophy of Religion and Philosophical Theology, 2018, vol. 2, no. 1. ISSN 2593-0265 (online), s. 37–50. Přístupné z <https://ojs.uclouvain.be/index.php/theologica/article/view/1703/1393>. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-07-07]. Především se však jeví jako zcela adekvátní hledat nexus s jazykovou dimenzí židovské mystiky, teorií jazyka, sémantikou atp. Srov. např. WOLFSON, Elliot R. *Mystical Rationalization of the Commandments in the Prophetic Kabbalah of Abraham Abulafia*. In IVRY, Alfred L. – WOLFSON, Elliot R. – ARKUSH, Allan (eds.). *Perspectives on Jewish Thought and Mysticism. Dedicated to the Memory of Alexander Altmann*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 1998. ISBN 90-5702-194-3, s. 331–380. WOLFSON, Elliot R. *Abraham Abulafia – Kabbalist and Prophet: Hermeneutics, Theosophy and Theurgy*. Los Angeles: Cherub Press, 2000. ISBN 0-9640972-7-3, s. 141. WOLFSON, Elliot R. *Venturing Beyond. Law and Morality in Kabbalistic Mysticism*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-927779-6, s. 151. Dále IDEL, Moshe. *Language, Torah, and Hermeneutics in Abraham Abulafia*. Albany: State University of New York Press, 1989. ISBN 0-88706-832-4, s. 33. IDEL, Moshe. *Torah: Between Presence and Representation of the Divine in Jewish Mysticism*. In TIROSH–SAMUELSON, Hava – HUGHES, Aaron W. (eds.). *Representing God*. Leiden: Koninklijke Brill, 2014. ISBN 978-90-04-28077-9, s. 31–70. Srov. ABULAFIA, Avraham. *Sefer Mafteach ha-chochmot*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2001. ISBN neuvedeno, s. 38. Dále IDEL, Moshe. *Kabbalah. New Perspectives*. New Haven/London: Yale University, 1988. ISBN 0-300-04699-5. Chapter 6. Kabbalistic Theosophy, s. 112–155. MORLOK, Elke. *Rabbi Joseph Gikatilla's Hermeneutics*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011. ISBN 978-3-16-150203-3. 2 Tzerufeí 'Otiyyot, s. 36–134. Srov. s formulacemi uvedenými v Likutej Moharan 52:1. Blíže BEN SIMCHA, Nachman. *Likutej Moharan*. Likutej Moharan 52:1. Přístupné z https://www.sefaria.org/Likutej_Moharan.52.1?lang=bi. Poslední aktualizace neuvedena. [cit. 2021-07-07].

⁴⁸ RaMChal užívá hebrejského výrazu *pašut*, značícího „jednoduchost“, „prostota“, „oproštění“, „nezkallenost“, „nepokrytost“ atp. Slovesný kořen *pe-šin-tet* je ovšem polyvalentní a v uvažování rabiho Luzzatta hraje důležitou roli i jeho mnohoznačnost. Srov. např. HOLUBOVÁ, Markéta. *Da'at tvunot: pronikavé poznání rabiho Mošeho Chajima Luzzatta*. 1 vyd. Chomutov: L. Marek, 2018, 397 s. ISBN 978-80-87127-87-2, s. 75 aj.

⁴⁹ Hebrejský výraz *harkava* někdy odkazuje k mystické praxi kombinace Božích Jmen, potažmo k Merkavé. Srov. např. IDEL, Moshe. *Language, Torah, and Hermeneutics in Abraham Abulafia*. Albany: State University of New York Press, 1989. ISBN 0-88706-832-4. Chapter 2. The Meaning of the Torah in Abuladefinicefia's System, s. 29–81. Stejný termín se však používá pro roubování či řízkování. Srov. Zoh. 1:148a–b pojednávající o *sitra achra*. V daném případě značí „složenost“, „přidružování“ atp. Srov. hebrejský pojem *šituf*, Viz např. Suk. 45b; Sanh. 63a; Tosafot k Sanh. 63b aj.

⁵⁰ V textu se vyskytuje hebrejské polyvalentní sousloví *be-derech pašut*. Srov. výše.

⁵¹ Autor užívá hebrejského výrazu *šlemujot*. Ohledně častého výskytu a důležitosti polyvalentního slovesného kořene *šin-lamed-mem* v RaMChalově díle viz výše.

vždyť v duši⁵² se [obdobně] nachází mnoho rozličných sil,⁵³ přičemž každá jedna z nich⁵⁴ má vlastní pole [působnosti];⁵⁵ příkladně: Paměť [představuje] jednu potenci,⁵⁶ vůle další⁵⁷ potenci a imaginace⁵⁸ další potenci; ale [ani] jediná z nich nikterak nevstupuje na pole [působnosti] ostatních sil.⁵⁹ Protože pole [působnosti] paměti⁶⁰ jest jednou vymezenou oblastí a pole [působnosti] vůle

- ⁵² Autor užívá hebrejského výrazu *nefeš*. Zřejmě mluví o duši v obecném a všezahrnujícím významu, nikoliv toliko její vitální či vegetativní potenci. Srov. např. SCHOLEM, Gershom. *Kabbalah*. First edition, 1978. New York: Meridian Penguin Books, 1978. ISBN 0-452-01007-1. Part One: Kabbalah. Chapter 3. The Basic Ideas of Kabbalah, s. 152–165. HALLAMISH, Moshe. *An Introduction to the Kabbalah*. Translated by Bar-Ilan, R., Wiskind-Elper, O. Albany: State University of New York Press, 1999. ISBN 0-7914-4012-5. Part Two: The Basic Concepts of the Kabbalah. Chapter 13. The Doctrine of the Soul, s. 247–280.
- ⁵³ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *kochot*. Ohledně důležitosti výrazu *koach* (ať již ve významu: „síla“, „potence“, „moc“ nebo „úsilí“ atp.) pro RaMChLa a členy jeho paduánského mystického bratrstva srov. výše.
- ⁵⁴ Autor užívá hebrejského sousloví *kol echad*. Srov. další běh textu.
- ⁵⁵ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *gedero bi-fnej acmo*, jež lze chápat mj. jako: „střeží sebe sama“ atp. Polyvalentní slovesný kořen *gimel-dalet-reš* značí mj.: „ohradit“, „oplotit“, „oddělit“, „přepažit“, „vymežit“ atp. Rovněž může souviset s preventivním rabínským zákonem, potažmo snahou vystříhat se něčeho atp. V Jeruzalémském talmudu, konkrétně např. v JT Ber. 3:6c nese konotaci „mít vlastní pole působnosti“, „mít vymezenou oblast působnosti“ atp. Mnohdy překládám uvedený slovesný kořen (a od něj odvozené tvary) právě tímto způsobem. Viz též další běh textu.
- ⁵⁶ V textu je užitá hebrejský výraz ve; doslova tedy: „a vůle“.
- ⁵⁷ Autor užívá hebrejského výrazu *acher*, dále značícího: „jiný“, „cizí“, „odlišný“ atp. Srov. např. Ex 20:3, 23:13, 34:14; Dt 5:7 aj. Srov. též velmi podnětně KELLNER, Menachem. *We Are Not Alone: A Maimonidean Theology of the Other*. Boston: Academic Studies Press, 2021. ISBN 9781644696132. Chapter 5. Aher—Then, Now, and in the Future: Othering the Other in Judaism, s. 85–104.
- ⁵⁸ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *ha-dimjon*. V díle Avrahama Abulafii (radikálního představitele tzv. prorocké kabaly – srov. níže) je právě *dimjon* často ztotožňován s nezkroceným intelektem, svádějícím člověka k modloslužbě. Viz např. IDEL, Moshe. *The Mystical Experience in Abraham Abulafia*. Herndon/Dulles: State University of New York Press – SUNY Press, 1988–2012. ISBN 0-887-06-553-8, s. 95–114 aj. IDEL, Moshe. *Inner Peace through Inner Struggle in Abraham Abulafia's Ecstatic Kabbalah*. The Journal for the Study of Sephardic & Mizrahi Jewry, 2009, vol. 2, no. 2. ISSN 1935-0643, s. 62–96. Dále např. WOLFSON, Elliot R. *Abraham Abulafia – Kabbalist and Prophet: Hermeneutics, Theosophy and Theurgy*. Los Angeles: Cherub Press, 2000. ISBN 0-9640972-7-3, s. 150–153 aj. Srov. SAGERMAN, Robert. *The Serpent Kills Or The Serpent Gives Life: The Kabbalist Abraham Abulafia's Response to Christianity*. Leiden: Koninklijke Brill, 2011. ISBN 978-90-04-19446-5, s. 107–356. Srov. též ABULAFIA, Avraham. *Ocar Eden ganuz*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2000. ISBN neuvedeno, s. 57–58, 365–370 aj. Srov. též IDEL, Moshe. *The Mystical Experience in Abraham Abulafia*. Herndon/Dulles: State University of New York Press – SUNY Press, 1988–2012. ISBN 0-887-06-553-8, s. 121. Dále např. ABULAFIA, Avraham. *Sefer ha-melamed*. Text je zahrnut v ABULAFIA, Avraham. *Sefer ha-chešek*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2002. ISBN neuvedeno, s. 7 (tj. s. 168 Sefer ha-chešek). Srov. např. ABULAFIA, Avraham. *Ocar Eden ganuz*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2000. ISBN neuvedeno, s. 159. Motiv lidské imaginace a představivosti je tudíž přinejmenším dvousečný, a právě proto velice zajímavý. Srov. též dále.
- ⁵⁹ Autor užil hebrejského sousloví *ve-ejn echad me-ele nichnas be-geder chavero klal*. Po zralé úvaze jsem se se rozhodla pro překlad uvedený v hlavním textu.
- ⁶⁰ Paměť, vůle a představivost jsou v souvislosti s dřívějším výskytem slov *echad* a *acher* (viz výše) vsutku zajímavou volbou. Ohledně hebrejského slovesného kořene *zajin-chať-reš* spjatého s pamětí, ale také s maskulinitou, a tedy s plněním určitých *micvot* viz WOLFSON, Elliot R. *Re/membering The Covenant*:

jest jinou⁶¹ vymezenou oblastí a vůle nezasahuje do pole [působnosti] paměti a paměť nezasahuje do pole [působnosti] vůle a obdobně je tomu se všemi [duševními silami]. Nicméně Hospodin⁶² (Jeho Jméno budiž požehnáno) není „vlastníkem“⁶³ různých sil, navzdory⁶⁴ [faktu], že v Něm, [totiž v Bohu], skutečně⁶⁵ existují záležitosti,⁶⁶ jež se nám [jeví jako]⁶⁷ rozličné; leč hle, On,

Memory, Forgetfulness, and The Construction of History in The Zohar. In CARLEBACH, Elisheva – EFRON, John M. – MYERS, David N. (eds.) *Jewish History and Jewish Memory: Essays in Honor of Yosef Hayim Yerushalmi.* Hanover and London: Brandeis University Press / University Press of New England, 1998. ISBN 0-87451-871-7, s. 214–246. Srov. též WOLFSON, Elliot R. *Circle in the Square. Studies in the Use of Gender in Kabbalistic Symbolism.* Albany: State University of New York Press, 1995. ISBN 0-7914-2406-5. Chapter 2. Circumcision, Vision of God, and Textual Interpretation: From Midrashic Trope to Mystical Symbol, s. 29–48.

⁶¹ V textu se opakovaně vyskytuje hebrejský výraz *acher*. Srov. výše.

⁶² V textu je užito hebrejského výrazu *Ha-Adon*, který lze samozřejmě rovněž překládat jako: Pán, Panovník atp. Viz např. Joz 3:11, 13; Ž 97:5, 114:7; Za 4:14, 6:5 aj. Srov. též Dt 10:17 aj. Dále viz úvahy o tzv. *Jichuda Ila'a* a *Jichuda tata'a* např. v Zoh. 1:18b; 3:51b, 257b aj. RaMCHaL toto Boží Jméno užívá velice často. Ohledně možných křesťanských vlivů působících na rabiho Luzzatta viz např. GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Mekubal be-lev ha-se'ara: Rabi Moše Chajim Luzzatto.* Tel Aviv: Universitat Tel Aviv, 2014. ISBN 978-965-7241-62-2. Perek gimel: Markivej ha-pulmus, s. 128–171. Ibidem. Perek dalet: Bejn Italiya la-Amsterdam: 'Sod ha-hanhaga', s. 172–228.

⁶³ Autor upotřebil polyvalentní hebrejské substantivum *ba'al*, jež lze dále překládat mj. jako: „majitel“, „disponent“, „manžel“ atp.

⁶⁴ Autor užívá hebrejského idiomu *af al pi*. Srov. však výše. Viz však i následující poznámku.

⁶⁵ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *be-emet*. Srov. výše. *Emet* (Pravda) jest alternativním pojmenováním sefiry *Tif'eret*. Srov. některé dedukce prof. Wolfsona v pojednání WOLFSON, Elliot R. *Tiqqun ha-Shekhinah: Redemption and the Overcoming of Gender Dimorphism in the Messianic Kabbalah of Moses Hayyim Luzzatto.* History of Religions, 1997, vol. 36, no. 4. ISSN 0018-2710, s. 289–332. V návaznosti na předchozí poznámku připomínám též důležitost výrazu „ústa“ (hebrejsky: *pe*; status constructus sg. m. *pi*) v některých spisech RaMCHaLových; viz rovněž výše. Srov. TISHBY, Isaiah. *Messianic Mysticism. Moses Hayyim Luzzatto and The Padua School.* Oxford – Portland: The Littman Library of Jewish Civilization, 2008. ISBN 978-1-874774-09-9. Chapter Three. The Messianic Ferment in Rabbi Moses Hayyim Luzzatto's Group in the Light of a Messianic Marriage Contract and Messianic Poems, s. 190–222.

⁶⁶ Autor opakovaně užívá polyvalentního hebrejského substantiva *injanim*. Srov. výše. Viz též běh dalšího textu.

⁶⁷ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *še-banu hem šonim*; doslova: „jež se odlišují v nás“ atp. Obdobně jako vyjádření TaNaCHu, Ústní Tóry, liturgie atd., která hovoří o dění „v nás“, „ve vás“ atp., tedy v lidských subjektech a v lidském společenství, je i tento výrok fascinující. Srov. např. Ž 46:6 aj. Srov. též znění Šm'a Jisra'el (tj. Dt 6:4–9, 11:13–24 a Nu 15:37–41). Viz např. TAL, Šlomo. *Sidur Rinat Jisra'el. Nosach Aškenaz.* Mahadura revit'it metukenet. Jerušalajim / Tel Aviv: Morešet, 1983. ISBN neuvedeno. Ša'ar ha-boker. Šacharit le-cho. Ša'ar ha-boker. Kri'at Šm'a u-virchotejha, s. 58–66 (konkrétně s. 62–64; zvláště pak s. 63). Viz též formulaci *ki-ejn banu ma'asim* vyskytující se v modlitbě *Avinu malkenu* pro *Jamim nor'aim* a veřejné postní dny. Viz např. Opakovaná citace. Ša'ar ha-boker. Šacharit le-cho. Avinu malkenu, s. 80–82 (konkrétně s. 82).

[totiž Bůh], chce a On je moudrý a On může⁶⁸ [vše] a je dokonalý⁶⁹ s veškerou dokonalostí.⁷⁰ Věru, Jeho skutečná,⁷¹ existence, [totiž existence Hospodino-va], jest jedinečným fenoménem,⁷² jenž ve své pravdivosti⁷³ a poli působnosti;⁷⁴ tzn.⁷⁵ – pravdivosti Jeho, [totiž Boží], podstaty,⁷⁶ poněvadž k Němu, [totiž k Hospodinu] – On budiž veleben – nepřináleží mez,⁷⁷ leč z hlediska jazykové licence.⁷⁸; ⁷⁹ [Boží existence tedy] zahrnuje vše, co jest dokonalostí. A tak shledáváme, že v Něm, [totiž v Hospodinu], existuje veškerá dokonalost nikoliv jako záležitost přidaná k Jeho, [totiž k Boží], bytnosti⁸⁰ a k Jeho

⁶⁸ Hebrejský výraz *jachol* evokuje schopnost, sílu a moc atp. Srov. GARB, Jonathan. *The Circle of Moshe Hayyim Luzzatto in Its Eighteenth-Century Context*. Eighteenth-Century Studies, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202. GARB, Jonathan. *The Modernization of Kabbalah: A Case Study*. Modern Judaism, 2010, vol. 30, no. 1. ISSN 0276-1114, s. 1–22. GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Model ha-politi ba-kabala ha-modernit: Ijun be-kitvej RaMCHaL u-sevivato ha-ra'ajonit*. In BRA'UN, Benjamin – ŠTERN, Jedidja (eds.). *Al da'at ha-kahal: Dat u-folitika ba-hagut ha-jehudit. Sefer ha-jovel li-chevod profesor Avi'ezer Ravicki*. Jerušalajim: Ha-Machon Ha-Jisra'eli le-demokratija, 2012. ISBN 9655191052, s. 533–566.

⁶⁹ Autor užívá hebrejského výrazu *šalem*. Ohledně častého výskytu a důležitosti polyvalentního slovesného kořene *šin-lamed-mem* v RaMCHaLově díle viz výše.

⁷⁰ Srov. výše. Viz též BEN MAJMON, Moše. *More ha-nevuchim*. Targum le-ivrit Josef Ka'fich. Jerušalajim: Mosad ha-rav Kuk, 1977. Ostatní údaje neuvedeny. Chelek ri'šon. Perek 53 aj. Da'at Limudej jahadut ve-ruach. http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/more/a14-2.htm#2._Posledni_aktualizace_neuvedena. [cit. 2021-02-02]. Dále např. Zoh. 2:42b aj.

⁷¹ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *omnam amitato*, odvozené od slovesného kořene *alef-mem-nun*. Srov. výše, jakož i níže.

⁷² Autor upotřebil polyvalentní hebrejské sousloví *injan echad*. Srov. výše.

⁷³ Autor užil hebrejského sousloví *ba-amitato*. Srov. výše. Viz též běh dalšího textu.

⁷⁴ RaMCHaL opětovně upotřebil polyvalentní slovesný kořen *gimel-dalet-reš* (srov. výše); respektive hebrejský sufigovaný výraz *gedero*. Odhodlala jsem se k překladu uvedenému v hlavním textu; takové řešení však otevírá otázku aktivity, a především Božího působení a vlivu (hebr.: *šef'a*). Srov. např. BLUMENTHAL, David R. *Maimonides' Philosophic Mysticism*. In TIROSH–SAMUELSON, Hava – HUGHES, Aaron W. (eds.). David R. Blumenthal. *Living with God and Humanity*. Leiden: Koninklijke Brill, 2014. ISBN 978-90-04-27973-5, s. 85–110.

⁷⁵ V textu se vyskytuje hebrejské substantivum *peruš*, nejčastěji překládané jako: „výklad“, „vysvětlení“ atp.

⁷⁶ Autor užívá polyvalentního sufigovaného hebrejského výrazu *injano*. Srov. výše. Viz též další běh textu.

⁷⁷ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *gader*. Srov. výše. Bylo by jistě zajímavé promýšlet, zda a jak s tímto vyjádřením koreluje luriánská koncepce *cimcum*. RaMCHaL však hovoří o nejzazší Boží Podstatě, které se dramatická podobnost ohledně *cimcum* netýkají. Srov. např. MAGID, Shaul. *Origin and Overcoming the Beginning Zimzum as a Trope of Reading in Post-Lurianic Kabbala*. In COHEN, Aryeh – MAGID, Shaul (eds.). *Beginning/Again: Toward a Hermeneutics of Jewish Texts*. New York – London: Seven Bridges Press, 2002. ISBN 1889119237, s. 163–214.

⁷⁸ Autor užívá hebrejské idiomatičké sousloví *heter lašon*. Jazyková, či autorská licence do jisté míry souvisí s problematikou imaginace. Srov. výše.

⁷⁹ Součástí Luzzattova textu jsou hranaté závorky, v českém překladu jsem však upotřebila kulaté závorky, aby nedocházelo k matení čtenáře (především vzhledem k výskytu hranatých závorek, které užívám, pokud v původním textu z hlediska srozumitelnosti chybí slovo, nebo sousloví, přičemž je třeba je doplnit, aniž by došlo k narušení vyznění originálu).

⁸⁰ Autor užívá hebrejského sufigovaného výrazu *mahuto*. V úvahu připadají alternativní překlady, např.:

skutečné podstatě,⁸¹ nýbrž z perspektivy Jeho skutečné podstaty⁸² samotné; jelikož v pravdě⁸³ zahrnuje veškerou dokonalost, anžto není možné, aby onen fenomén,⁸⁴ [totiž Hospodinova podstata], z pohledu sebe sama⁸⁵ postrádala cokoliv [z] dokonalosti. A hle, tento způsob⁸⁶ [bytí] je vskutku⁸⁷ velmi vzdálen našemu chápání⁸⁸ a naší představivosti⁸⁹ a jaksí⁹⁰ nemáme [adekvátní] cestu, abychom jej vyjasnili a vysvětlili slovy, protože naše imaginace⁹¹ a naše představivost⁹² podchycují⁹³ pouze fenomény⁹⁴ oslabené⁹⁵ omezeními příro-

„podstata“, „esence“, „přirozenost“, „povaha“, „charakter“, „řád“ atp.

⁸¹ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *amitat injano*. V úvahu samozřejmě přicházejí odlišné varianty překladu, daleko zajímavější je však dle mého opakované užití výrazu odvozeného od slova *emet*. Srov. výše. Viz též dále.

⁸² Viz předchozí poznámku.

⁸³ V textu se opětovně vyskytuje hebrejský výraz *emet*. Srov. výše. V kabalistickém diskurzu existuje nexus mezi sefirou *Tiferet* [zvanou též *Emet* (tj. Pravda), nebo *Rachamim* (tj. Soucítění; v českém jazykovém prostředí však většinou ne zcela šťastně překládáno jako Milosrdenství)], potažmo parcuferem Ze'ir Anpin] a Tórou. Srov. Mi 7:20; Ž 119:142, 145:18; Ex R. 33:7; Zoh. 1:16b, a také Zoh. 2:58b, 60a, 97b, 98b, 133b; Zoh. 3:16a, 34b, 53b, 73a, 107b a v neposlední řadě též výrok rabiho Mošeho Cordovera (viz CORDOVERO, Moše. *Pardes Rimonim* 23:1, 6d). Dále viz např. SCHOLEM, Gershom. *On The Kabbalah*. Chapter 2. The Meaning of the Torah in Jewish Mysticism, s. 32–86.

⁸⁴ Autor opakovaně užívá polyvalentního hebrejského substantiva *injan*. Srov. výše. Viz též další běh textu.

⁸⁵ V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *mi-cad acmo*, jež lze také překládat např. jako: „z perspektivy Jeho samotného, [totiž Hospodina]“ atp. Srov. též ELIOR, Rachel. *The Paradoxical Ascent to God. The Kabbalistic Theosophy of Habad Hasidism*. Translated from Hebrew by J. M. Green. Albany: State New York University Press, 1993. ISBN 0-7194-1045-5, s. 43–47. Dále srov. TISHBY, Isaiah. *Messianic Mysticism. Moses Hayim Luzzatto and the Padua School*. Oxford/Portland: The Littman Library of Jewish Civilization, 2008. ISBN 978-1-874774-09-9. Chapter Ten. Traces of Luzzatto's Influence in Hasidic Doctrine, s. 486–527.

⁸⁶ Autor užívá polyvalentního hebrejského substantiva *ha-derech*. Srov. Iz 55:8. Srov. též další běh textu.

⁸⁷ Rabi Luzzatto opětovně upotřebil hebrejský výraz *be-emet*. Srov. výše.

⁸⁸ Autor užívá hebrejského výrazu *ha-sagotejnu*, odvozeného od slovesného kořene *nun-sin-gimel*. Srov. výše.

⁸⁹ V textu se vyskytuje hebrejský sufigovaný výraz *ciurejnu*. Substantivum *ciur* lze překládat rovněž jako: „popis“, „vykreslení“, „náčrt“, „vyličení“, „vyobrazení“, „obraz“ atp.; týká se tedy intelektu a obrazotvornosti. Srov. výše.

⁹⁰ Autor užívá hebrejského výrazu *chi-me'at*. Po zralé úvaze jsem se rozhodla pro překlad uvedený v hlavním textu; do úvahy připadají alternativní způsoby převedení do českého jazyka, jako např.: „nemáme, než přelice skrovny způsob...“ atp.

⁹¹ Viz též výše.

⁹² Autor užívá sufigovaného hebrejského substantiva *dimjonotejnu*. Ohledně *dimjon* (totéž substantivum ve statu absolutu) srov. výše.

⁹³ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *tofsim* (act. part. pl. m. kmene kal). Srov. též s častým užíváním slovesného kořene *nun-sin-gimel*.

⁹⁴ Autor opakovaně užívá polyvalentního hebrejského substantiva *injanim*. Srov. výše.

⁹⁵ V textu je užito hebrejského výrazu *munbalim*. Polyvalentní slovesný kořen *nun-vet-lamed* souvisí dále mj. se zánikem, zmizením, hnitím, tlením, zkažením, vadnutím, usycháním, chřadnutím, zmožeností, opotřebením, vyžilostí atd.

dy,⁹⁶ již stvořil On, [totiž Hospodin], (Jméno Jeho budiž požehnáno); neboť právě to,⁹⁷ [totiž záležitosti v mezích přírodních zákonů], vnímají naše smysly⁹⁸ a předkládají představu⁹⁹ Jeho, [totiž Boží existence, našemu] intelektu. A hle, ve stvořeních¹⁰⁰ se vyskytují mnohé a oddělené fenomény.¹⁰¹ Avšak už jsme předznamenali, že Jeho právě¹⁰² bytí, [totiž bytí Hospodinovo] (Jméno Jeho budiž požehnáno) nemůže být [lidským intelektem plně] podchyceno¹⁰³ a z toho, co pozorujeme ve stvořeních,¹⁰⁴ nelze činit závěry ohledně Stvořitele (Jméno Jeho budiž velebeno), poněvadž jejich entita¹⁰⁵ a jejich existence nejsou vůbec rovny¹⁰⁶ [bytí Hospodinovu], abychom je mohli vzájemně¹⁰⁷

⁹⁶ Autor užívá hebrejského sousloví *gvul ha-teva*. Můžeme samozřejmě uvažovat o nejrůznějších alternativách jeho překladu, volba tohoto výrazu však může ve čtenáři probouzet rovněž úvahy týkající se např. vztahu přírody a přirozenosti (což jsou v hebrejském jazyce pojmy vyjadřované právě synonymem *teva*), ale také Boží vůle a *cimcum*. Srov. např. FISHBANE, Michael. *Sacred Attunement: Jewish Theology*. Chicago: University Of Chicago Press, 2008. ISBN 0-226-25172-1, s. 156–205. Dále např. MAGID, Shaul. *Origin and Overcoming the Beginning Zimzum as a Trope of Reading in Post-Lurianic Kabbala*. In COHEN, Aryeh – MAGID, Shaul (eds.). *Beginning/Again: Toward a Hermeneutics of Jewish Texts*. New York – London: Seven Bridges Press, 2002. ISBN 1889119237, s. 163–214.

⁹⁷ V textu je užito hebrejského sousloví *šeze ma*; doslova tedy: „neboť toto je to, co“ atp.

⁹⁸ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejský sufigovní výraz *chušejnu*, dále značí např.: „naše instinkty“, „naše pocity“, „naše city“, „naše nadání“ atp. Slovesný kořen *chet-vav-šin* má často souvislost s pocítiváním bolesti, nepohodlí, ale také s uvažováním atp.

⁹⁹ V textu se vyskytuje hebrejský sufigovaný výraz *ciuro*. Srov. výše.

¹⁰⁰ Autor upotřebil hebrejské sousloví *ba-bru'im*. Snad by bylo možno přistoupit i na volnější alternativní překlad „mezi stvořeními“, „v případě stvoření“ atp. Došlo by sice k posunu některých myšlenkových důrazů, nikoli však ke změně celkového vyznění, či poselství. Srov. níže.

¹⁰¹ Autor opakovaně užívá polyvalentního hebrejského výrazu *ha-injanim*. Srov. výše. Pokud bychom přistoupili na alternativní překlad „mezi stvořeními“ atp. (srov. výše), pak by v úvahu přicházela translace: „entity“.

Viz výše.

¹⁰² V textu se vyskytuje hebrejské sousloví *amitat meci'uto*. Srov. výše.

¹⁰³ V textu se vyskytuje výraz *museget*, odvozený od hebrejského slovesného kořene *nun-sin-gimel*. Srov. výše.

¹⁰⁴ Autor opětovně upotřebil hebrejské sousloví *ba-bru'im*. Srov. výše.

¹⁰⁵ V textu se vyskytuje hebrejské sufigované substantivum *injanam*. Srov. výše. Vzhledem k mnohoznačnosti tohoto výrazu a způsobu, jakým jej RaMCHaL užívá, musíme brát v úvahu i alternativní překlady jako např. „koncepce“, „náležitost“, „relativita“ atd. K překladu „podstata“, „substance“ atp. se neuchylují záměrně, neb jsem si vědoma Luzzattova sklonu k monismu. Srov. též dále.

¹⁰⁶ Moše Chajim Luzzatto užil polyvalentního hebrejského výrazu *šave*, jenž lze překládat např. jako: „stejně“, „identické“ atp. Nepřikláním se k tomuto překladu, neb jsem si vědoma určitých RaMCHaLových tendencí. Srov. předchozí poznámku. Především však TISHBY, Isaiah. *Messianic Mysticism. Moses Hayim Luzzatto and the Padua School*. Oxford/Portland: The Littman Library of Jewish Civilization, 2008. ISBN 978-1-874774-09-9. Chapter Ten. *Traces of Luzzatto's Influence in Hasidic Doctrine*, s. 486–527. K výše uvedenému rozhodnutí jsem se odhodlala po důkladném zvážení. Víím, že v zacházení s originálním textem je třeba pokory a zdrženlivosti.

¹⁰⁷ Autor užívá hebrejského sousloví *la-dun mi-ze al ze*; doslova tedy: „vysuzovat z tohoto na toto“ atp. Domnívám se, že překlad „vysuzovat z jednoho na druhé“ atp. je rovněž možný, ovšem kvůli RaMCHaLovu důrazu na Boží Jedinost, mnohdy ústící v monismus, jej v daném případě neupřednostňuji.

posuzovat, [totiž Boha a stvoření]. Nicméně toto, [totiž informace o Bohu, mohou] také [být čerpány] ze záležitostí¹⁰⁸ známých z tradice¹⁰⁹ (jak jsme zmínili) a potvrzovány¹¹⁰ zkoumáním¹¹¹ přírody samotné – jejich zákonů a řádů,¹¹² [dojdeme k přesvědčení], že je v každém případě nemožné, aby neexistovalo jediné Bytí¹¹³ vymykající se¹¹⁴ celé přírodě, jejím zákonům a mezím, veškeré absenci¹¹⁵ a nedostatku, veškeré mnohosti¹¹⁶ a složitosti,¹¹⁷ jakémukoli vztahu a srovnání,¹¹⁸ [prosto] všech akcidentů,¹¹⁹ jež [nacházíme] ve tvorech; neboť Ono [Prvotní Bytí] jest příčinou veškerých [stvořených] existencí¹²⁰ a všeho, co se v nich rozvíjí.¹²¹ Vždyť nebýt tohoto [Prvotního Bytí], existence a trvání entit,¹²² které pozorujeme,¹²³ by byla zhola nemožnou.

6. A k tomu,¹²⁴ co by měl [každý Žid] dále seznat, [patří], že je nevyhnutelné,¹²⁵ aby toto Bytí, [totiž Bůh], Jeho Jméno budiž požehnáno, bylo jediné a žádné

¹⁰⁸ V textu se opětovně vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *ha-dvarim*. Srov. výše.

¹⁰⁹ Autor znovu použil hebrejského výrazu *kabala*. Srov. výše.

¹¹⁰ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *me'umatim*, odvozený od polyvalentního slovesného kořene *alef-mem-nun*. Ohledně výskytu a důležitosti výrazů souvisejících s pojmem *emet* a se zmíněným slovesným kořenem v díle RaMChalově viz dále. Srov. též výše.

¹¹¹ V textu je opět užito hebrejské sousoví *al pi*. Srov. výše. V návaznosti na výskyt výrazu *teva* se můžeme např. ptát, jak ovlivňuje lidské poznání, že Keter a Malchut jsou Jedním a do jaké míry se Malchut zjevuje v přírodě. Srov. IDEL, Moshe. *The Privileged Divine Feminine in Kabbalah*. Berlin: Walter de Gruyter, 2019. ISBN 978-3-11-059744-8. Chapter 9. R. Moshe Hayyim Luzzatto: 1707–1746, s. 135–147.

¹¹² Autor užívá hebrejského sousoví *ve-chukotav u-mišpatav*. Srov. např. Dt 4:5.

¹¹³ V textu se opětovně vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *macuj*. Srov. výše.

¹¹⁴ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *mešolal* (sg. m.), který můžeme v daném kontextu překládat rovněž jako: „vyňatá“, „odloučená“, „vyloučená“, „zbavená“, „odporující“ atp.

¹¹⁵ Autor opětovně užívá polyvalentního hebrejského výrazu *he'eder*. Srov. výše.

¹¹⁶ V textu se vyskytuje hebrejské substantivum *ribuj*; v daném kontextu připadají v úvahu odlišné překlady: „mnohočetnost“, „multiplicita“ atp.

¹¹⁷ Autor znovu použil polyvalentní hebrejský termín *harkava*. Srov. výše.

¹¹⁸ V textu se vyskytuje polyvalentní hebrejský výraz *erech*. Slovesný kořen *ajin-reš-chaf* souvisí mj. s mírou, hodnotou, poměrem, uspořádáním atp.

¹¹⁹ Autor užívá polyvalentního hebrejského výrazu *mikrej*, který lze v daném kontextu překládat rovněž mj. jako: „nahodilosti“, „náhody“, „případky“ atp.

¹²⁰ Autor opakovaně užil polyvalentní hebrejský výraz *ha-nimca'ot*. Srov. výše. Viz též další běh textu.

¹²¹ V textu se vyskytuje hebrejské sousoví *ha-mitjaled bam*; doslova tedy: „co se v nich rodí“, „co je jimi zplozeno“ atp. Ohledně slovesného kořene *jod-lamed-dalet* v RaMChalově díle, možných konotací a souvislostí viz výše.

¹²² Autor opětovně upotřebil polyvalentní hebrejský výraz *ha-nimca'ot*. Po zralé úvaze jsem se rozhodla pro překlad uvedený v hlavním textu.

¹²³ Hebrejský výraz *ro'im*, můžeme dále překládat mj. jako: „vidíme“, „zříme“, snad i „chápeme“. RaMChal tedy míní existenci běžně přístupnou našim smyslům a intelektu.

¹²⁴ V textu se vyskytuje hebrejské sousoví *mi-ma*, značící: „z [toho], co“, „z čeho“ atp.

¹²⁵ Autor opětovně užívá hebrejského pojmu *muchrach*. Srov. výše.

jiné.¹²⁶ Výklad: Že není možné, aby existovalo více¹²⁷ Bytostí, jejichž existence by byla nutná¹²⁸ sama o sobě,¹²⁹ nýbrž musí existovat pouze tato Jediná nevyhnutelná a dokonalá Bytost. A pokud existují další¹³⁰ jsoucna, pak výlučně proto, že jim On, [totiž Hospodin], dává vznikat Svou Vůlí a úplně všechny [stvořené] existence na Něm, [totiž na Bohu], závisejí a neexistují samy o sobě.

Rozkryli jsme souhrn šesti základních poznatků,¹³¹ a totiž:

- Pravdivost Jeho existence, [totiž Hospodina], (Jméno Jeho budiž požehnáno)
- Jeho dokonalost
- Nutnost Jeho existence
- Jeho naprostou nezávislost
- Jeho jednoduchost
- a Jeho Jedinečnost.¹³²

Kapitola „O Stvořiteli“ samozřejmě úzce navazuje na Úvod¹³³ traktátu Derech Ha-Šem. Rabi Moše Chajim Luzzatto se tentokrát explicitně zabývá Boží existencí a poznatky, jichž může člověk dosáhnout, co se týká Hospodinovy pravdivosti, dokonalosti, nevyhnutelnosti, nezávislosti, jednoduchosti a jedinečnosti.¹³⁴ RaM-

¹²⁶ Varianty překladu se samozřejmě mohou dosti lišit; mj. v závislosti na tom, zda užijeme výraz „Bytost“ atp. Srov. výše. Srov. též Dt 4:35 aj.

¹²⁷ V textu se vyskytuje hebrejský výraz *rabim*; doslova tedy: „mnozí“, „početní“ atp.

¹²⁸ Autor opětovně užívá hebrejského pojmu *muchrach*. Srov. výše. Viz též běh dalšího textu.

¹²⁹ V textu se znovu vyskytuje hebrejské sousloví *me-acmo*. Srov. výše.

¹³⁰ Autor upotřebil hebrejský polyvalentní výraz *acherim* (pl. m.). Srov. výše.

¹³¹ V textu je užito hebrejského sousloví *ha-jedi'ot ha-šorašijot ha-ele*.

¹³² Autor užívá hebrejského sufigovaného substantiva *jichudo*. Výraz *jichud* mj. značí Jedinost, Jedinečnost, ale také sjednocení; tudíž úzce souvisí s ideou *tikun olam* a má velice silný theurgický a eschatologický náboj. Blíže např. CHALAMIŠ, Moše. *Ha-Kabala ba-tfila ba-halacha u-va-minhag*. Ramat Gan: Bar-Ilan University Press, 2002. ISBN 965-226-223-4. Perek šeni: „Le-Šem jichud“ ve-gilgulav ba-kabala-u-va-halacha, s. 45–70. Dále např. IDEL, Moshe. *Sabbath: On Concepts of Time in Jewish Mysticism*. In BLIDSTEIN, Gerald J. (ed.). *Sabbath: Idea, History, Reality*. Beer Sheva: Ben-Gurion University of the Negev Press, 2004. ISBN 9653428799, s. 57–93. Rovněž pak WOLFSON, Elliot R. *Crossing Gender Boundaries in Kabbalistic Ritual and Myth*. In OSTOW, Mortimer (ed.). *Ultimate Intimacy: The Psychodynamics of Jewish Mysticism*. London: Karnac Books, 1995. ISBN 1-85575-051-1, s. 255–337. V neposlední řadě SCHOLEM, Gershom. *On the Kabbalah and Its Symbolism*. New York: Schocken Books, 1996 (c 1960). ISBN 0-8052-1051-2. Chapter 4. Tradition and New Creation in the Ritual of the Kabbalists, s. 118–157. Sám RaMCHaL radikálně rozvíjel motivy obsažené v Zoh. 3:73a; blíže viz TISHBY, Isaiah. *Messianic Mysticism. Moses Hayim Luzzatto and the Padua School*. Oxford/Portland: The Littman Library of Jewish Civilization, 2008. ISBN 978-1-874774-09-9. Chapter Nine. ‘Kudsha berikh hu orayta veyisra’el kola had’: The Origin of the Expression in Luzzatto’s Commentary on Idra rabbah, s. 454–485.

¹³³ Srov. HOLUBOVÁ, Markéta. *Rabi Moše Chajim Luzzatto: Derech Ha-Šem – Úvod*. Theologická revue, 2020, sv. 91, č. 3, ISSN 1211-7617, s. 329–347.

¹³⁴ Srov. výše.

CHaLovy úvahy se vždy vyznačují hloubkou ponoru, uměním pohybovat se na poli židovské tradice obecně, kabaly i filosofie.¹³⁵

Ráda bych upozornila na několik motivů, které chápu jakožto pozoruhodné, případně inspirativní:

Rabi Moše Chajim Luzzatto se v celém svém díle zabývá výše zmíněnou Boží Jediností a jedinečností, tentokrát se zabývá i nutností Hospodinovy existence. Domnívám se, že autorovo podvědomí se stáčí i k problematice důkazu (či důkazů) Boží existence (srov. užití hebrejských výrazů: *moftim*,¹³⁶ *vikuach*¹³⁷ aj.). Luzzato však v tomto textu slovo „důkaz“ (hebr.: *hochacha*, *re'aja*, *hagaha*) neužívá, což dle mého názoru dodává jeho pojednání vyšší kredibilitu. Jest zajímavé, že v případě RaMCHaLově by tzv. důkaz Boží existence (respektive řetězec důkazů) mohl být veden lehce analogicky¹³⁸ k tzv. „podobnosti o hodináři“.¹³⁹

Nic takového se ovšem neděje; Moše Chajim Luzzatto ví o nesouměřitelnosti Hospodina a Jím stvořeného světa; tudíž se odvolává na hodnotu a spolehlivost židovské tradice¹⁴⁰ (zároveň apeluje na nutnost kritického myšlení a uplatňování

¹³⁵ Op. cit.

¹³⁶ Viz text překladu a odpovídající poznámky výše.

¹³⁷ Viz text překladu a odpovídající poznámky výše.

¹³⁸ S počátky tohoto způsobu argumentace se mj. můžeme setkat již ve 13. století [Johannes Sacrobosco v traktátu *De Sphaera Mundi* tvrdí, že všehomír „machina mundi“ – viz např. POPFLOW, Marcus. *Setting the World Machine in Motion: The Meaning of Machina Mundi in the Middle Ages and the Early Modern Period*. In BUCCIANTINI, Massimo – CAMEROTA, Michele – ROUX, Sophie (eds.). *Mechanics and Cosmology in the Medieval and Early Modern Period*. Florence: Leo S. Olschki, 2007. ISBN 9788822256614, s. 45–70]. V kontextu s tím, že RaMCHaL zřejmě obdivoval některé motivy přítomné v myšlení Cartesia (viz výše) srov. DETLEFSEN, Karen. *Chapter 7. Descartes on the Theory of Life and Methodology in the Life Sciences*. In DISTELZWEIG, Peter – GOLDBERG, Benjamin – RAGLAND, Evan R. (eds.). *Early Modern Medicine and Natural Philosophy*. Dordrecht – Heilderberg – New York – London: Springer, 2015. ISBN 978-94-017-7352-2, s. 141–172. Ohledně RaMCHaLova užívání hebrejského výrazu *orlogin* (tzn.: „orloj“, „chronometr“ atp.) viz např. LUZZATTO, Moshe Ch. *Da'ath tevunoth. The Knowing Heart. the philosophy of God's oneness*. Jerusalem / New York: Feldheim Publishers, 1982. ISBN 0--194-2, s. s. 168–169 aj. Srov. též GARB, Jonathan. *Clocks and Gardens: Turmoil and Order in Modern Kabbalah*. Politics, Religion & Ideology, 2017, vol. 18, Issue 1. ISSN 2156-7689, s. 91–93. Dále HOLUBOVÁ, Markéta. *Rabi Moše Chajim Luzzatto aneb Orloj v zahradě (harmonie, systém a zdánlivý chaos)*. Theologická revue, 2018, sv. 89, č. 3, ISSN 1211-7617, s. 281–310.

¹³⁹ Srov. předchozí poznámku. Viz především PALEY, William. *Natural Theology: Or, Evidences of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature*. London: R. Faulder, 1802. Republished: Farnborough: Gregg International Publishers: 1970, ISBN neuvedeno. Chapter I., s. 1–8. Srov. např. LUZZATTO, Moshe Ch. *Da'ath tevunoth. The Knowing Heart. the philosophy of God's oneness*. Jerusalem / New York: Feldheim Publishers, 1982. ISBN 0--194-2, s. s. 168–169 aj. Srov. též GARB, Jonathan. *Clocks and Gardens: Turmoil and Order in Modern Kabbalah*. Politics, Religion & Ideology, 2017, vol. 18, Issue 1. ISSN 2156-7689, s. 91–93.

¹⁴⁰ Proto nezabředává do diskusí týkajících se důkazů Boží existence, tudíž není ve svých úvahách „uvězněn“, ani nedospívá až k tzv. „slepému hodináři“. Srov. DAWKINS, Richard. *The Blind Watchmaker: Why the Evidence of Evolution Reveals a Universe without Design*. 388 stran. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1986. ISBN 0-393-31570-3. *Jakkoliv je nutné brát v potaz i kritické ohlasy, jelikož Dawkinsův zápal je*

logických principů při prubování skutečnosti).

Noetika představuje pro RaMCHaLa velikou výzvu: Např. je přesvědčen, že množství a rozmanitost stvořených entit tříští naši pozornost a vábí ji, aby zapomněla na zřídlo veškerého bytí, tedy na Boha.¹⁴¹

Rabi Luzzato si tedy zákonitě klade rovněž otázky ohledně pravdy a verifikace pravdy, přičemž lze opětovně vysledovat nexus mezi jeho ukotvením v židovství¹⁴² a důrazu některých jeho oblíbených nežidovských myslitelů.¹⁴³

Znovu musím akcentovat RaMCHaLovu touhu po integritě, celistvosti, úplnosti a zdokonalování (srov. upotřebení hebrejského slovesného kořene *šin-lamed-mem*),¹⁴⁴ za pozornost jistě stojí i jeho snaha verbálně podchytit Hospodinovu existenci (často mluví o Bohu jako o nejdokonalejším Bytí, nebo Bytosti, užívaje hebrejského výrazu *macuj*,¹⁴⁵ značícího právě existenci, bytí, bytost, jsoucnost atp.¹⁴⁶

Moše Chajim Luzzatto zvláštním stylem zachází s hebrejským polyvalentním

mnohdy přehnaný; což je částečně dáno tím, jakou pozici má kreacionismus v anglosaském jazykovém prostředí. Tento problém se však nikterak netýká RaMCHaLa, a tudíž jej nelze řešit na půdorysu tohoto článku.

¹⁴¹ Srov. obdobné motivy např. u rabiho Avrahama Abulafii. Viz např. IDEL, Moshe. *The Mystical Experience in Abraham Abulafia*. Herndon/Dulles: State University of New York Press – SUNY Press, 1988–2012. ISBN 0-887-06-553-8, s. 95–114 aj. IDEL, Moshe. *Inner Peace through Inner Struggle in Abraham Abulafia's Ecstatic Kabbalah*. The Journal for the Study of Sephardic & Mizrahi Jewry, 2009, vol. 2, no. 2. ISSN 1935-0643, s. 62–96. Dále např. WOLFSON, Elliot R. *Abraham Abulafia - Kabbalist and Prophet: Hermeneutics, Theosophy and Theurgy*. Los Angeles: Cherub Press, 2000. ISBN 0-9640972-7-3, s. 150–153 aj. Srov. SAGERMAN, Robert. *The Serpent Kills Or The Serpent Gives Life: The Kabbalist Abraham Abulafia's Response to Christianity*. Leiden: Koninklijke Brill, 2011. ISBN 978-90-04-19446-5, s. 107–356. Srov. též ABULAFIA, Avraham. *Ocar Eden ganuz*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2000. ISBN nevedeno, s. 57–58, 365–370 aj. Dále např. ABULAFIA, Abraham. *Sefer ha-melamed*. Text je zahrnut v ABULAFIA, Avraham. *Sefer ha-chešek*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2002. ISBN nevedeno, s. 7 (tj. s. 168 Sefer ha-chešek). Srov. např. ABULAFIA, Avraham. *Ocar Eden ganuz*. Jerušalajim/Tel Aviv: Aharon Barzani u-vno, 2000. ISBN nevedeno, s. 159.

¹⁴² Ohledně výskytu a důležitosti výrazů souvisejících s pojmem *emet* (tzn.: „pravda“, „důvěryhodnost“, „spolehlivost“ atp.) a s hebrejským slovesným kořenem *alef-mem-nun* v díle RaMCHaLově viz též výše.

¹⁴³ Srov. význam noetiky (či gnoseologie) v díle Kusánského (viz MONACO, Davide. *Cusanus and The Analogy between Divine Creative Power and Human Knowledge*. Brunianana & Campanelliana: Ricerche filosofiche e materiali storico-testuali, 2018, vol. 24, no. 1. ISSN 1125-3819, s. 189–199) a Cartesia [viz např. SPRUIT, Leen. *Applicatio mentis. Descartes' philosophy of mind and Renaissance noetics*. In FAYE, Emmanuel (ed.). *Descartes et la Renaissance. Actes du colloque international de Tours des 22-24 mars 1996*. Paris: Honoré Champion, 1999. ISBN 978-2-7453-0132-1, s. 271–291.

¹⁴⁴ Viz GARB, Jonathan. *The Circle of Moshe Hayyim Luzzatto in Its Eighteenth-Century Context*. Eighteenth-Century Studies, 2011, vol. 44, no. 2. ISSN 0013-2586, s. 189–202. Srov. výše.

¹⁴⁵ Srov. výše.

¹⁴⁶ Je možné, že RaMCHaL rovněž zná etymologii latinského slovesa „existere“, respektive „existere“ (srov. výše), značícího: „vyjevování“, „odkryvání“, „vystupování z něčeho“, „vynořování“, „vznikání“, „proměňování“, „bytí“ atp. Srov. HARPER, Douglas R. *Existence*. In HARPER, Douglas R. *Online Etymology Dictionary*. Ostatní údaje nevedeny. <https://www.etymonline.com/search?q=existence>. Poslední aktualizace nevedena. [cit. 2021-02-02].

substantivem *injan*,¹⁴⁷ užívá snad veškeré myslitelné konotace (a jejich nuance) uvedeného podstatného jména; v rychlém sledu je variuje (předpokládaný význam se mění). V žádném případě se nedomnívám, že by RaMCHaL podlehl intelektuální lenosti a oddal se jakési záměrné enigmatičnosti, spíše jsou zmíněné pasáže textu svědectvím o tehdy ještě nevyvinuté (nebo nezakořeněné) adekvátní terminologii v hebrejském jazyce.¹⁴⁸

Předkládané postřehy a zamyšlení (nebo snad krátký komentář) mají potenciálnímu čtenáři přiblížit složitou¹⁴⁹ a fascinující osobnost RaMCHaLovu – zapálenou pro Hospodina, jenž vtiskuje Svou Vůli a řád každému stvoření.¹⁵⁰

Tento příspěvek vznikl v rámci plnění programu Progres Q01 Teologie jako způsob interpretace historie, tradic a současné společnosti na Univerzitě Karlově HTF.

¹⁴⁷ Srov. výše.

¹⁴⁸ Ostatně hebrejštiny (především středověká hebrejštiny, přesněji vyjádřeno, hebrejštiny rabínské) vždy poněkud zápasila, pokud se vyrovnávala např. s filosofickým pojmoslovím. Srov. např. HALPER, Yehuda. *Chapter 4 "For the Earth Shall Be Filled with de'ah": Terminological Ambiguity and the Connection between Knowledge and Action in Maimonides's Commentary on the Mishnah and Mishneh Torah*. In LEICHT, Reimund – VELTRI, Giuseppe (eds.). *Studies in the Formation of Medieval Hebrew Philosophical Terminology*. Leiden / Boston: Koninklijke Brill, 2019. ISBN 978-90-04-41298-9, s. 76–103 (nicméně celá publikace je velice přínosná). Toto poznamenávám i u vědomí skutečnosti, že rabi Moše Chajim Luzzato patří k inspirátorům, ba zakladatelům, moderního hebrejského jazyka. Srov. např. ZINBERG, Israel. *A History of Jewish Literature. The German–Polish Cultural Centre*. Translated from the Yiddish by Martin, B. New York: KTAV Publishing House, 1975. ISBN 0-87068-464-7. Book Two. Chapter Three: Moses Hayyim Luzzatto, s. 173–190.

¹⁴⁹ Rabi Moše Chajim Luzzatto žil a působil v letech 1707–1746. Blíže k jeho pohnutému životu (včetně pronásledování ze strany některých rabínů) např. GA'ARV, Jehonatan. *Ha-Mekubal be-lev ha-se'ara: Rabi Moše Chajim Luzzatto*. Tel Aviv: Universitat Tel Aviv, 2014. ISBN 978-965-7241-62-2. Perek alef: Chajav u-tkufato šel RaMCHaL, s. 13–100. Ibidem. Perek bejt: Havaja ha-mistit-hitgalutit, s. 101–127. Ibidem. Perek gimel: Markivej ha-pulmus, s. 128–171. Předkládaný článek se však nesoustředí na RaMCHaLem vedené mystické bratrstvo, ani mesiášský skandál atp. (k tématu dále srov. např. CARLEBACH, Elishiva. *The Pursuit of Heresy: Rabbi Moses Hagiz and The Sabbatian Controversies*. New York: Columbia University Press, 1990. ISBN 878-0-231-07191-8, s. 195–255.

¹⁵⁰ Při psaní tohoto textu byly užity další prameny: *BIBLE Písmo svaté Starého a Nového zákona [včetně deute-rokanonických knih]* 2. katolické vydání. Přeložily ekumenické Komise pro Starý a Nový zákon. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5. ELLIGER, Karl – RUDOLPH, Wilhelm (eds.). *Tora Nevi'im u-chtuvim. Biblia Hebraica Stuttgartensia. editio Funditus renovata*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-438-05219-9. Rovněž byly užity následující slovníky: FEYERABEND, Karl. *Langenscheidt's Pocket Hebrew Dictionary to the Old Testament. Hebrew – English*. New York: Langenscheidt Publishers, 1985. ISBN 0-88729-082-5. JASTROW, Marcus. *Sefer milim DICTIONARY of the Targumim, Talmud Babli, Yerushalmi and Midrashic Literature. with an Index of Scriptural Quotations. volume I and volume II*. New York: The Judaica Press, 1971. ISBN 0-910818-05-3. Pokud není uvedeno jinak, při citaci Talmudu, midrašů, Sefer Zohar a dalších zdrojů, relevantních pro tradiční židovství, cituji z EDITORIAL STAFF. *The Torah CD-Rom Library (CD-ROM)*. Taklitor Torani. Version 2.4. Jerusalem: D.B.S. Computers Ltd, Copyright 1999–2001. ISBN neuvedeno. Případně z KANTROWITZ, David (ed.). *Judaic Classic Library (CD-ROM)*. Version II f. New York/Chicago: Institute for Computers in Jewish Life. Davka Corporation & Judaica Press Inc, Copyright 1991–1999. ISBN neuvedeno.